

LENKEY GÁBOR

VILÁGÖRÖKSÉGEK AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAIBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA

WORLD HERITAGE SITES IN THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION WITH SPECIAL RESPECT TO HUNGARY

ÖSSZEFOGLALÓ

A turizmus a világgazdaság egyik legdinamikusabb szektora, így a legtöbb európai országban, köztük Magyarországon is a gazdaság egyik motorja, stratégiai fontosságú ágazata. Napjainkban már egyre többen tisztában vannak a turizmus fogalmával, miszerint a mindennapjaikat kitevő elfoglaltságokon túli helyváltoztatásunkat jelenti, leginkább a rekreáció igényével. A turizmus által számtalan emberhez közelebb kerül a kultúra is és ezzel együtt a kulturális örökségek megismerésének lehetősége. A kulturális turizmus a turizmus egyik fajtája, melynél a turista legfőbb motivációja maga a kultúra, az egyes kulturális örökségek (pl. világörökségi helyszínek) felkeresése. Az örökségturizmus a kulturális turizmus része, melynek vitathatatlanul egyre nagyobb szerepe lett a turizmuson belül. Örökségeink a múltban gyökereznek, azonban a jelen emberének legfontosabb feladata ezek megőrzése és továbbadása. Ezt megértve indult útjára az UNESCO égisze alatt egy világméretű összefogás. Az örökség azonban nemcsak egy háborítatlan szép táj, egy jól megőrzött épület lehet, de szellemi tudásunk, szokásainkon alapuló tevékenységeink összessége is, melynek megőrzése éppúgy a feladatunk. Jelen tanulmány a szakirodalmi forrásokat vizsgálva felhívja a figyelmet az egyedi értékeknek számító világörökségek fontosságára, és átfogó képet ad az Európai Unió és ezen belül Magyarország világörökségeiről. A kutatás rámutat a tagállamok hatalmas felelősségére, hogy örökségeik a jövő nemzedékei számára is megismerhetők maradjanak.

Kulcsszavak: az Európai Unió UNESCO világörökségi helyszínei, szellemi világörökségek

ABSTRACT

Tourism is one of the most dynamic sectors of the world economy, so it is one of the engines of the economy and a strategically important sector in most European countries, including Hungary. Nowadays, more and more people are aware of the concept of tourism, meaning a change of place beyond the boundaries of our everyday activities, mostly with the intention of recreation. Through tourism, culture, and the opportunity to learn about cultural heritage are brought closer to countless people. Cultural tourism is a type of tourism in which the main motivation of the tourist is the culture itself, the visit of certain places of cultural heritage (e.g. World Heritage Sites). Heritage tourism is part of cultural tourism, which has undoubtedly played an increasingly important role in tourism. Our heritage is rooted in the past, but the most important task of today's people is to preserve and pass them on. Realizing this, a worldwide collaboration was launched under the auspices of UNESCO. However, heritage can be not only an undisturbed beautiful landscape or a well-preserved building, but also the sum of

our intellectual knowledge and our activities based on our customs, whose preservation is also our task. This study examines the literature and draws attention to the importance of World Heritage Sites, which are considered to be of unique value, and provides a comprehensive overview of the World Heritage Sites in the European Union, including Hungary. The research highlights the enormous responsibility of Member States to ensure that their heritage remains accessible to future generations.

Keywords: UNESCO World Heritage Sites of the European Union, Intangible Cultural Heritage

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet az örökségek, ezen belül is a világörökségek fontosságára, amelyek kulturális vagy természeti szempontból egyedinek számító értékek. Igyekszem átfogó képet adni és bemutatni Európa, ezen belül az Európai Unió és kiváltképp Magyarország világörökségeit. Jelenleg 1157 helyszín szerepel az 1945-ben létrejött Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) listáján, melyek mind az emberiség olyan kulturális és természeti kincsei, melyekre fokozott és megkülönböztetett figyelmet kell fordítanunk. Európa országai folyamatosan csatlakoztak az UNESCO-hoz, egyes államok már 1946-ban tagjai voltak a Szervezetnek, de még 2007-ben is csatlakozott európai ország hozzá. Az UNESCO által 1972-ben létrehozott nemzetközi Egyezmény (Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage), mely a világ kulturális és természeti örökségeinek védelméről szól, egyedülálló lehetőséget biztosít örökségeink fennmaradásához. Az Egyezmény európai állam részéről történő leghamarabbi ratifikációja 1974-ben, legutóbbi pedig 2006-ban volt. Idővel szinte az összes európai állam (Liechtenstein és Vatikán kivételével) az UNESCO tagjává és az Egyezmény ratifikálójává vált (1. táblázat). Az UNESCO 2003-ban a szellemi kulturális örökségek (pl. hagyományok, tradíciók) megőrzését célzó Egyezményt (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) is elfogadott, melyet jelenleg négy európai állam kivételével az összes többi ratifikált, beleértve az összes európai uniós tagállamot.

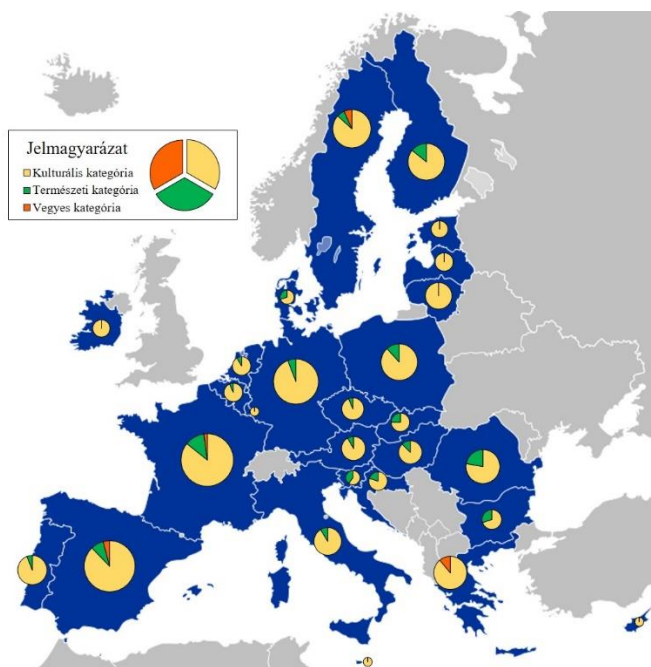
Ahhoz, hogy egy-egy helyszín a kulturális vagy természeti világörökség részévé váljon, szigorú kritériumoknak kell megfelelnie, melyeket szakmai és tudományos szempontok alapján mérlegelnek. Kulturális kritérium többek közt a helyszín egyedülállósága, illetve hitelessége, természeti örökség esetén pedig a helyszín integritása. Amint egy helyszín elnyeri ezt a rangos címet, úgy egyből felértékelődik, presztízse és turisztikai vonzereje nő, nemzetközileg is ismertté válik, azonban a fokozott érdeklődés következtében nő a túlturizmus kockázata és a környezeti terhelés is, így a hely fenntarthatósága fokozott figyelmet érdemel. A világörökségi helyszínek vizsgálatát az Európai Unió

területére szűkítettem, a tagországok csoportosítását Európa nagy földrajzi régiói szerint végeztem. Részletesebb bemutatásra a hazai helyszínek kerültek.

1. Világörökségek az Európai Unióban

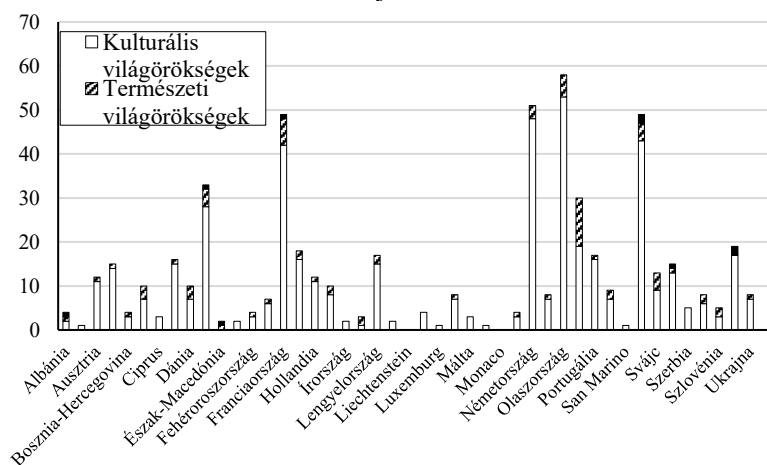
Az európai kontinensen 46 eltérő területű és népességű nemzetállam található, melyből 27 nemzet az Európai Unió tagja, így ezen országok gazdaságilag és politikailag is szorosabbra fűzték az együttműködésüket. Létrejött egy egységes piac egy egységes jogrendszer által, így biztosított a tagállamok között a személyek, az áruk és a tőke szabad áramlása. A schengeni övezethez tartozó tagállamok között pedig a határőrizet felszámolása is megtörtént, azonban jelenleg a tagországok közül négy ország még nem tagja az övezetnek.

Az Európai Unió tagállamainak világörökségi helyszíneihez több lépcsőfokon át vezetett az út. Első lépés volt minden tagállam esetében, hogy csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, melynek egyik legfőbb feladata a nemzetek közötti együttműködések kialakítása. Idővel pedig csatlakozott az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetéhez is, mely a világörökségekről szóló Egyezményt jegyzi. Ezen Egyezmény ratifikációját követően – mely idővel minden uniós tagország részéről megtörtént – kerülhetett sor az előzetesen a várományosi listán szerepeltetett helyszínek világörökségi listára való felvételére. Nem minden helyszín kerül automatikusan felvételre, csak amelyet a Bizottság által évente egyszer megrendezendő ülésen jóváhagyunk. Európa világörökségeinek csak egy része található az Európai Unió területén (1. ábra), így az európai helyszíneket több különböző felosztásban lehet említeni (3. ábra). Európa országai jelenleg 553 világörökségi helyszínének 85%-a kulturális, 13%-a természeti és 2%-a vegyes kategóriába sorolt. Ezen helyszínek 75%-a az EU-ban (89% kulturális, 10% természeti, 1% vegyes), 8 %-a EU tagjelölt országokban (81% kulturális, 11% természeti, 8% vegyes) és 17% más európai országokban (74% kulturális, 25% természeti, 1% vegyes) található. A meglévő világörökségi helyszíneken túl további 497 helyszín szerepel a Világörökségi Bizottság várományosi listáján, s várja, hogy a jövőben hivatalos helyszínné váljon. Ezen helyszínek 60%-a az EU-ban (300), 28%-a EU tagjelölt országokban (137) és 12%-a más európai országokban (60) található. Az Európai Unióban a jövőbeli helyszínek arányát tovább lehetne növelni azzal, hogy az EU a jelenleg tagjelölt státuszban lévő országokat is felveszi a tagjai közé, mellyel együtt járna a világörökségi helyszínek számának növekedése is (1. táblázat). A jelenleg az EU területén található világörökségi helyszínek száma 11%-kal (ezen belül a kulturális 10%-kal, a természeti 12%-kal, a vegyes kategóriába sorolt helyszínek száma 67%-kal) növekedne, de a várományosi helyszínek száma is 300-ról 437-re nőne, vagyis itt is 46%-os növekedést lehetne elérni.

1. ábra: Az Európai Unió tagországaibanak világörökségi helyszínei, 2023

Forrás: saját szerkesztés

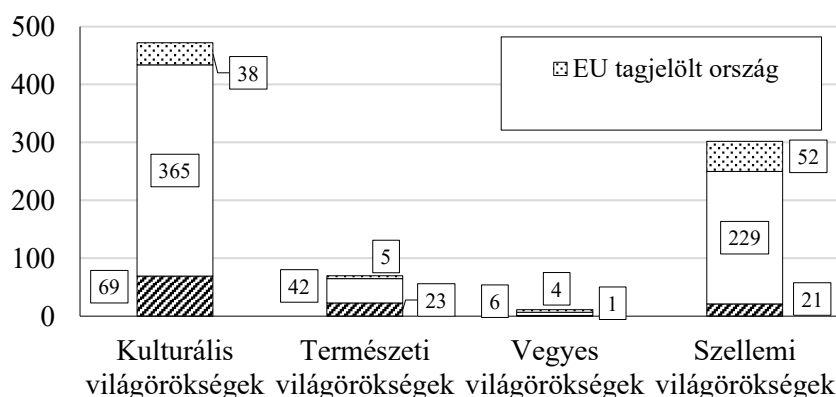

2. ábra: Az európai világörökségi helyszínek száma országok és kategóriák szerint, 2023

Forrás: Az UNESCO adatai alapján, saját szerkesztés

Európában – a többi európai országhoz viszonyítva – kiugróan magas a világörökségek (ezen belül a kulturális örökségek) száma Olaszországban, Németországban, Franciaországban, Spanyolországban és az Egyesült

Királyságban (2. ábra). Az Európai Unió tagországainak fővárosait vizsgálva megállapítható, hogy közülük 18 fővárosban található 22 világörökségi helyszín, köztük Budapesten is. Ezek közül 15 fővárosban 1 helyszín, míg 2 fővárosban 2 helyszín is található. Bécsben a Schönbrunni kastély és Bécs történelmi központja, míg Berlinben a Múzeum-sziget és Berlin modern stílusú lakótelepei is világörökségi helyszínek. A belga fővárosban, Brüsszelben pedig három helyszín is található: a Grand-Place mellett Victor Horta épületei és a Stoclet-ház.

3. ábra: Az európai világörökségi helyszínek száma kategóriák szerint, 2023

Forrás: Az UNESCO adatai alapján, saját szerkesztés

1. táblázat: Európa országainak, köztük az Európai Unió tagállamainak fontosabb adatai

Ország	EU-tag-ság	Schen-geni övezet (1985)	ENSZ-tagság (1945)	UNESCO-tagság (1945)	Egyez-mény (1972) ratifi-káció	Egyez-mény (2003) ratifi-káció	Világörökségek					
							K	T	V	Ö	Vá	Sz
	évszám											
Az Európai Unió tagországai												
1. Ausztria	1955	1997	1955	1948	1992	2006	11	1	–	12	10	10
2. Belgium	1958	1995	1945	1946	1996	2006	14	1	–	15	16	16
3. Bulgária	2007	–	1955	1956	1974	2006	7	3	–	10	16	8
4. Ciprus	2004	–	1960	1961	1975	2006	3	–	–	3	11	6
5. Csehország	2004	2007	1993	1993	1993	2009	15	1	–	16	14	9

Világörökségek az Európai Unió tagországaiban...

6. Dánia	1973	2001	1945	1946	1979	2009	7	3	–	10	5	2
7. Észtország	2004	2007	1991	1991	1995	2006	2	–	–	2	3	5
8. Finnország	1995	2001	1955	1956	1987	2013	6	1	–	7	2	3
9. Franciaország	1958	1995	1945	1946	1975	2006	42	6	1	49	36	26
10. Görögország	1981	2000	1945	1946	1981	2007	16	–	2	18	14	10
11. Hollandia	1958	1995	1945	1947	1992	2012	11	1	–	12	3	3
12. Horvátország	2013	2023	1992	1992	1992	2005	8	2	–	10	15	21
13. Írország	1973	–	1955	1961	1991	2015	2	–	–	2	3	4
14. Lengyelország	2004	2007	1945	1946	1976	2011	15	2	–	17	5	5
15. Lettország	2004	2007	1991	1991	1995	2005	2	–	–	2	4	3
16. Litvánia	2004	2007	1991	1991	1992	2005	4	–	–	4	2	3
17. Luxemburg	1958	1995	1945	1947	1983	2006	1	–	–	1	–	2
18. Magyarország	2004	2007	1955	1948	1985	2006	7	1	–	8	11	8
19. Málta	2004	2007	1964	1965	1978	2017	3	–	–	3	7	2
20. Németország	1958	1995	1990	1951	1976	2013	48	3	–	51	8	7
21. Olaszország	1958	1997	1955	1948	1978	2007	53	5	–	58	32	17
22. Portugália	1986	1995	1955	1965	1980	2008	16	1	–	17	19	10
23. Románia	2007	–	1955	1956	1990	2006	7	2	–	9	16	9
24. Spanyolország	1986	1995	1955	1953	1982	2006	43	4	2	49	31	23
25. Svédország	1995	2001	1946	1950	1985	2011	13	1	1	15	1	2
26. Szlovákia	2004	2007	1993	1993	1993	2006	6	2	–	8	12	9
27. Szlovénia	2004	2007	1992	1992	1992	2008	3	2	–	5	4	6
Összesen:							365	42	6	413	300	229

Az Európai Unió tagjelölt országai												
28. Albánia	–	–	1955	1958	1989	2006	2	1	1	4	4	2
29. Bosznia-Hercov.	–	–	1992	1993	1993	2009	3	1	–	4	10	5
30. Észak-Macedón.	–	–	1993	1993	1997	2006	–	1	1	2	4	5
31. Moldova	–	–	1992	1992	2002	2006	1	–	–	1	2	4
32. Monte-negró	–	–	2006	2007	2006	2009	3	1	–	4	6	1
33. Szerbia	–	–	2000	2000	2001	2010	5	–	–	5	11	5
34. Törökország	–	–	1945	1946	1983	2006	17	–	2	19	84	25
35. Ukrajna	–	–	1945	1954	1988	2008	7	1	–	8	16	5
Összesen:							38	5	4	47	137	52
Európai, de nem európai uniós országok												
36. Andorra	–	–	1993	1993	1997	2013	1	–	–	1	1	2
37. Egyesült Királys.	–	–	1945	1997	1984	–	28	4	1	33	9	–
38. Fehér-oroszország	–	–	1945	1954	1988	2005	3	1	–	4	5	5
39. Izland	–	2001	1946	1964	1995	2005	1	2	–	3	6	–
40. Liechtenstein	–	2011	1990	–	–	–	–	–	–	–	–	–
41. Monaco	–	–	1993	1956	1978	2007	–	–	–	0	1	–
42. Norvégia	–	2001	1945	1946	1977	2007	7	1	–	8	5	4
43. Oroszország	–	–	1991	1954	1988	–	19	11	–	30	32	2
44. San Marino	–	–	1992	1974	1991	2022	1	–	–	1	–	–
45. Svájc	–	2008	2002	1949	1975	2008	9	4	–	13	1	8
46. Vatikán	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Összesen:							69	23	1	93	60	21
Összesen (Európa):							472	70	11	553	497	302

Magyarázat: Világörökségek: K = Kulturális, T = Természeti, V = Vegyes, Ö = Összesen, Vá = Várományos, Sz = Szellemi

Az adatok forrása: Világörökségek: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/>; Szellemi világörökségek: <https://ich.unesco.org/en/lists>; saját szerkesztés

1.1. Az Európai Unió kiemelkedő kulturális világörökségi helyszínei

Az Európai Unió tagállamai területén található számos kulturális világörökségi helyszín bemutatásakor szempont volt az, hogy a helyszínek közül úgy kerüljön egy-egy kiemelésre, hogy általuk is képet kaphassunk a sokszínű Európáról. Vannak olyan, az UNESCO által odaítélt világörökségi címek, melyeken több ország is osztozik, természetesen a saját területén található helyszínnel hozzájárulva a gazdag örökséghez. Ilyen például az „Európa nagy fürdővárosai” világörökségi helyszín, melyhez tizenegy fürdőváros tartozik, ezek hét országban (közülük hat EU-tagországban) találhatók, vagy a „Történelem előtti cölöpházak az Alpokban”, mely helyszín hat országban (közülük öt EU-tagországban) számos különböző helyen álló cölöpház maradványaiból áll. De említést érdemel még a „Struve földmérő vonal” is, mely 10 ország (közülük öt EU-tagország) területén halad át. Természetesen még több helyszín is van, amely nemcsak egy, hanem két vagy több ország, s így uniós tagország területén is megtalálható. Európa földrajzi régiói szerint vizsgálva az EU tagállamait megállapítható, hogy Nyugat-Európában 19%, Dél-Európában 32%, Közép-Európában 33%, Észak-Európában 7% és Délkelet-Európában 9% a világörökségi helyszínek előfordulása. A földrajzi régióknak megfelelően sorrendbe rendezve emeltem ki néhány méltán híres helyszínt az EU területén található, jelenlegi 365 kulturális helyszín közül.

A Nyugat-Európában található négy európai uniós tagország területén, jelenleg együttesen 69 helyszín került fel az UNESCO világörökségi listájára kulturális kategóriában. Belgium 14 kulturális világörökségi helyszíne közül elsőként emelném ki a Grand-Place-t, mely valójában Brüsszel igen látványos főtere. Emellett még Brugge történelmi óvárosára hívnám fel a figyelmet, mely egy igazi európai látványosság, hisz a város központja a középkor óta szinte változatlan. Franciaország európai viszonylatban dobogós helyen szerepel a kulturális világörökségi helyszínek számát illetően (1. táblázat). A 42 kulturális örökség közül nagyon nehéz kiemelni párat, mert mind méltán kapta meg a világörökségi címet. A legismertebbek talán a Mont-Saint-Michel, a Versailles-i kastély, a Pont du Gard ókori római kori vízvezeték, vagy éppen a párizsi Szajna-part a Pont de Sully és a Pont d'Iéna között. Hollandia területén 11 kulturális világörökségi helyszín található. Ezek közül kiemelném az ország második legnagyobb városa, Rotterdam közelében fekvő falvakat (Kinderdijk és Elshout), melyek tájképét nagyban meghatározó szélmalmok az ország jelképeivé is váltak, illetve a 16. század végén és a 17. század elején Amszterdamban kialakított csaknem száz kilométeres csatornagyűrű-rendszert. Írország 2 kulturális örökséggel szerepel a világörökségi listán. Brú na Bóinne régészeti együttese mellett Skellig Michael kora középkori kolostoregyüttese kapta meg a kulturális világörökségi címet (Internet 2).

Dél-Európában négy ország is az Európai Unió tagja. Ezen országokban összesen 115 kulturális világörökségi helyszín található. Málta 3 kulturális öröksége a Hal Saflieni-i hipogeum, amely egy föld alatti templomegyüttes, Valletta városa, mely egyben az ország falakkal körbevett fővárosa is és Málta megalitikus templomai. Olaszország az Európai Unió tagországai között a legtöbb világörökségi helyszínnel rendelkezik (1. táblázat), így kulturális világörökségekben is igen gazdag. Az 53 kulturális örökség közül igen nehéz feladat kiemelni néhányat. A talán mindenki által legismertebb olasz helyszínek között kell megemlíteni Róma, Firenze vagy Nápoly történelmi központjait, Velence lagúnáit és a pisai Dóm teret, melyek mind-mind a világörökség részét képezik. Az európai államok között szintén kiemelkedően nagyszámú világörökségi helyszínnel bíró Spanyolországban 43 helyszín kapta már meg a megtisztelő címet, és vált ezáltal a kulturális világörökségek részévé. Közülük kiemelhetjük Córdoba történelmi központját vagy az Alhambrát, mely Spanyolország legjelentősebb iszlám emlékműve. De meg kell említeni Antoni Gaudí páratlan építészeti munkáit, illetve Santiago de Compostela óvárosát, de még az odavezető zarándokutat is. Portugáliában 16 kulturális világörökségi helyszín található. A világörökségi listára került helyszínek közül talán a legismertebbek a lisszaboni Szent Jeromos-kolostor és a Belém-torony, Porto történelmi központja és Bom Jesus do Monte a keresztény Jeruzsálemet megjelenítő szentély (Internet 2).

Az Európai Unió tagállamai közül a legtöbb ország Közép-Európában található, szám szerint 12. Az itt fekvő uniós tagországok területén összesen 122 helyszín található az UNESCO világörökségi listáján a kulturális kategóriába sorolva. Ausztria 11 kulturális öröksége közül említést kell tennünk a csodálatos Schönbrunni kastélyról, de a gyönyörű barokk történelmi központjáról híres Salzburg vagy a középkor hangulatát visszaidéző Graz óvárosát is említhetjük. Csehország 15 kulturális öröksége közül kiemelhetők Prága, Český Krumlov és Telč történelmi központjai. Ezen városokban sétálva a megannyi szépséges látnivaló mellett bepillantást kapunk a cseh történelembe is. Észtország 2 kulturális világörökségi helyszíne közül kiemelkedik Tallinn óvárosa, mely egyúttal az ország fővárosa is. Horvátország 8 helyszíne közül Dubrovnik óvárosa, Split történelmi műemlékegyüttese vagy akár Trogir történelmi központja is megemlíthető. A Magyarország területén található 7 kulturális világörökségi helyszín közül talán a legismertebb Budapest – a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrásy út. Lengyelország 15 kulturális világörökségi helyszínnel rendelkezik. A helyszínek közül kiemelném Varsó és Krakkó történelmi központjait, a Wieliczкаи sóbányákat, de az országban található Auschwitz koncentrációs tábor is, mely szintén kulturális világörökség. Lettország 2 kulturális világörökségi helyszíne közül kiemelkedik Riga történelmi központja, mely város egyúttal az ország fővárosa is. Litvánia 4 kulturális

öröksége között szerepel Vilnius, vagyis a főváros történelmi központja, mely kiemelkedő jelentőséggel bír. Luxemburg mindössze 1 kulturális öröksége Luxembourg városa: az óvárosi negyed és az erőrendszer. Németország az uniós országok közül a második legtöbb világörökségi helyszínnel bír, melyek közül 48 kulturális világörökségi helyszín. Ide tartoznak többek közt az Aacheni-, a Kölni- vagy a Speyeri dómok, Potsdam és Berlin palotái és parkjai, Bamberg városa, a berlini Múzeum-sziget vagy Wartburg vára. De Regensburg óvárosa mellett Berlin modern stílusú lakótelepei is a világörökség részei. Szlovákiában 6 kulturális világörökségi helyszín található. Közülük említhető Selmecbánya, mely arany és ezüst bányáiról híres, illetve a középkori kereskedővárosok hangulatát idéző Bártfa. Szlovénia 3 kulturális világörökségi helyszínnel rendelkezik, melyek közül Jože Plečnik ljubljanaei műveit emelném ki (Internet 2).

Észak-Európában három ország csatlakozott korábban az Európai Unióhoz, melyek területén jelenleg összesen 26 kulturális világörökségi helyszín található. Legyen szó a jellingi viking emlékekről, vagy a 12–13. században téglából épült Roskiledi székesegyházról, illetve az 1773-ban alapított Christiansfeld városáról, mind-mind egyike Dánia jelenlegi 7 kulturális világörökségi helyszínének. Finnország területéről 6 kulturális világörökség szerepel a világörökségi listán. Ezek közül kiemelném Rauma óvárosa mellett Suomenlinna erődítményét és Petäjävesi ótemplomát, mely a skandináv templomépítészet tipikus példája. Svédország szintén jelentős kulturális örökséggel járul hozzá Európa világörökségeihez. A 13 helyszín közül kiemelném a drottningholmi Királyi Palotát, két egykoron prosperáló viking települést, Birkát és Hovgärden, illetve Visbyt, mely egykor a Hanza-szövetség egyik legjelentősebb városa volt (Internet 2).

A Délkelet-Európában található négy európai uniós ország területéről jelenleg 33 helyszín került fel az UNESCO világörökségi listájára kulturális kategóriában. Bulgária 7 kulturális helyszíne közül kiemelném a 10. században alapított Rilai kolostort és a Fekete-tenger partján fekvő Neszebart, mely Európa egyik legrégebbi települése. Ciprus 3 kulturális öröksége Páfosz romjai, a Tróodosz-hegység festett templomai és Hirokitia is, mely egy történelmi idők előtti település. Görögország 16 kulturális világörökségi helyszínnel rendelkezik. Közülük talán a legismertebbek az athéni Akropolisz vagy a delphoi, olümpiai, illetve mükénéi régészeti feltárások. Románia 7 kulturális világöröksége közül kiemelném Erdély erődtemplomos falvait, Segesvár történelmi központját vagy Máramaros fatemplomait.

1.2. Az Európai Unió természeti világörökségei

Az Európai Unió tagországainak világörökségeit vizsgálva megállapíthatjuk,

hogy az országok számára az UNESCO által odaítélt természeti világörökségek az uniós világörökségeken belül csupán 10 %-ot tesznek ki. A 42 helyszín közül vannak olyanok, amelyek több ország területén is megtalálhatók. „A Kárpátok és más európai régiók ősbükkösei” elnevezésű világörökséghez 13 európai uniós tagállam csatlakozott (Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Franciaország, Horvátország, Lengyelország, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia). A „Watt-tenger” mint világörökség három tagország területén is megtalálható (Dánia, Hollandia és Németország). Finnország és Svédország közösen jegyzi a „Merenkurkku-szigetvilág” természeti örökségét, de Magyarország és Szlovákia esetében is közös természeti kincsről „az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai”-ról beszélhetünk. Bulgária természeti világörökségének számít a Szrebarna bioszféra-rezervátum és a Pirin Nemzeti Park, Dániában az Ilulissat-jégfjord és a Stevns Klint. Németország természeti kincse a Messel bányája, míg Franciaország világörökségei Új-Kaledónia lagúnái, Réunion vulkáni kúpjai, völgyei és sziklafalai, a Chaîne des Puys (a Franciaország központi részén kialakult Limagne-törésvonal a Nyugat-európai hasadék egy része), a Portói-öböl: Calanques de Piana, Girolata-öböl, Scandola Természetvédelmi Terület, és a francia déli és antarktiszi területek. Horvátországban a Plitvicei-tavak Nemzeti Park, Lengyelországban a Bialowiecki Erdő Nemzeti Park (Fehéroroszországgal együtt), míg Olaszországban a Lipari-szigetek, az olasz Dolomitok, Monte San Giorgio (Svájjal közösen) és az Etna kapta meg a kitüntetett természeti világörökség címet. De ilyen címmel büszkélkedhet még Portugália területén a madeirai „Laurisilva” (babérlombú erdő), Romániában a Duna-delta, Spanyolországban a Garajonay Nemzeti Park (Kanári-szigetek, La Gomera), a Doñana Nemzeti Park és a Teide Nemzeti Park (Kanári-szigetek, Tenerife) is, illetve Szlovéniában a Škocjan-barlangrendszer (Internet 2).

1.3. Az Európai Unió „vegyes” kategóriájú világörökségei

Az UNESCO természeti és kulturális világörökségi helyszínek mellett létezik úgynevezett vegyes világörökségi helyszín is, amely természeti és kulturális jelentőségű elemeket egyaránt tartalmaz. Az ebbe a kategóriába tartozó világörökségek a jelenlegi összes világörökség (1157) mindössze 3%-át teszik ki (39). Európában összesen 11 ilyen helyszín van, míg az Európai Unió tagállamaiban 6 helyszín nyert felvételt „vegyes” kategóriában a világörökségi listára. Ide tartozik a Pireneusok – Mont Perdu/Monte Perdido (Franciaország és Spanyolország közösen), Görögországban az Athosz-hegy és a Meteora-kolostorok, Svédországban Lappföld, míg Spanyolországban Ibiza élővilága és kultúrája (Internet 2).

1.4. Az Európai Unió veszélyeztetett világörökségei

A veszélyeztetett világörökségi helyszínek listájára azon világörökségi helyszínek kerülnek fel, amelyek különösen veszélyeztetettek, vagy valamilyen oknál fogva veszélyeztetetté váltak. Az Európai Unió két tagországában is található olyan világörökségi helyszín, amely felkerült ezen listára. Az egyik ország Ausztria, ahol a városközpontban folyó szállodaépítkezések miatt a 2001-ben világörökségi címet kapott „Bécs történelmi központja” 2017-ben felkerült a veszélyeztetett helyszínek közé, míg a másik ország Románia a „Verespatak bányászati kultúrtája” helyszínnel, amely 2021-ben, a felvételének évében azonnal felkerült a veszélyeztetett világörökségi helyszínek listájára is, mivel egy ciánt alkalmazó technológiával működő bányát terveznek nyitni a területen (Internet 2).

2. Világörökségi helyszínek Magyarországon

Magyarország 1948 óta tagja az UNESCO-nak, amely az 1972-ben megfogalmazott Világörökségi Egyezményét 1985-ben ratifikálta. Ezzel felelősséget vállalt az ország területén fekvő világörökségi helyszínek védelmére és megőrzésére az eljövendő generációk számára. Ehhez később jogszabályi keretet is biztosított (2011. évi LXXVII. törvény). A Magyar Nemzeti Bizottság is egyike a nemzeti bizottságoknak, melyek tagállami szinten segítik az UNESCO munkáját. A Világörökség Bizottság 1987-ben döntött az első két magyarországi helyszín felvételéről, melyeket 2002-ig további hat helyszín követett. A magyar világörökségek – melyek méltán reprezentálják az országunk kulturális és természeti kincseinek gazdagságát – közül 7 kulturális kategóriában és 1 természeti kategóriában nyerte el a kitüntető címet. Ezen helyszínek közül kettő pedig a szomszédos országokkal közösen szerepel a világörökségi listán.

Budapest: a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrásy út (1987, 2002): Magyarország fővárosa szerencsés körülmények között jött létre. A szélesen hömpölygő Duna két oldalán álló három település – Buda, Pest és Óbuda – 1873. évi egyesítése olyan metropolisz alapjait vetette meg, amelynek fő jellemzője a természet és az emberkéz alkotta művek szinte páratlan találkozása és harmóniája (Fejérdy–Tahi-Tóth, 2017). A Margit hídtól a Szabadság hídig terjedő világörökségi terület a budai oldalon magába foglalja a Budai Várnegyedet a középkori szerkezetét máig őrző polgári városrészsel, a Mátyás-templommal és a Halászbástyával, valamint a Budavári Palotával. A pesti oldal egyik legmeghatározóbb épülete a historizáló-neogót stílusban épült Parlament. Különös értéket képvisel a Magyar Tudományos Akadémia székháza, a Gresham-palota, a Pesti Vigadó, valamint a Központi Vásárcsarnok. Az Andrásy

út összeköti a dinamikus belvárost a Városliget zöldjével. Széles belvárosi főútként indul bérpalotákkal, majd fokozatosan tágul, lazul, zöldül, és villákkal szegélyezett fasorral terebélyesedve torkollik a Hősök térének impozáns téregyüttesébe, melyet a Millenniumi emlékmű, a Szépművészeti Múzeum és a Múcsarnok fog közre. Az Andrássy út alatt ma is működik a kontinentális Európa első földalatti vasútja (Forster Központ, 2014).

Hollókő ófalu és környezete (1987): A világörökségek listáján Hollókő volt az első történeti falu, mivel ma már kevés olyan hagyományos falu van világszerte, amelyik szinte érintetlenül őrzi eredeti képét (Román, 2003). A XVII. században kialakított falu a hagyományos településforma, a tradicionális építészet és a XX. századi mezőgazdasági forradalmat megelőző falusi élet páratlan példája. Hollókő harmonikus szimbiozisban fejlődött a természettel, és napjainkban sem vált szabadtéri múzeummá: mindmáig élő, lakott település, melynek hagyományörző lakói az épületek egy részét jelenleg is rendeltetészerűen használják (Varga, 2002).

Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (1995): Magyarország északkeleti és Szlovákia délkeleti határán elterülő Aggteleki- és Szlovák-karszt természeti és kultúrtörténeti értékekben egyedülállóan gazdag. A magyar oldalon lévő Baradla-barlangot a földalatti Styx folyó köti össze a szlovákiai Domica-barlanggal (Schmidt, 1999). A földrajzilag egybefüggő Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai formagazdagságukkal és képződményeik sokféleségével, sajátos élővilágukkal és régészeti-történeti emlékeikkel a mérsékelt övi középhegységi karsztosodás felszín alatti világának egyik legösszetettebb értékegyüttesét alkotják (Székely, 2003).

Az ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (1996): Pannonhalma a Kisalföld és a Dunántúli-középhegység találkozásánál fekszik, ahol több mint ezer éve, 996 óta koronázza Szent Márton hegyét bencés monostor (Hapák–Sólymos, 2008). A Mons Sacer Pannoniaen, Pannónia szent hegyén emelkedő monostor az európai és a magyar kultúra kiemelkedően fontos helye (Nagy, 2003). Nemcsak a történelmi szerepe kiemelkedő, hanem természeti környezetével együtt tájformáló építészeti-művészeti alkotásként is meghatározó jelentőségre tett szert (Fejérdy–Pottyondy, 2017).

Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta (1999): Nagy pillanat volt a Nemzeti Park életében, amikor az UNESCO a világörökség része megítéssel tüntette ki (Illés, 2019). A Bizottság két fontos kritérium alapján döntötte el a cím adományozását: A magyar Puszta egy nomádtársadalmak által formált kultúrtáj kivételes, fennmaradt példája; illetve a Hortobágyi Nemzeti Park a több ezer éves, hagyományos tájhasználat sértetlen és látható nyomait tartja fenn, az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolatot példázza (Szilágyi–Aradi, 2017).

Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője (2000): Pécs római kori elődje, Sopianae az itt haladó, észak-déli irányú fontos kereskedelmi utak találkozásánál, a Mecsek hegység déli lábánál alakult ki. Késő római, ókeresztény északi temetőjének egy része nyerte el a világörökségi címet. A kultúrtörténeti kincs minősítést az alapján kapta, hogy a sírkamrák és a mauzóleumok kiemelkedő bizonyítékai a késő Római Birodalomban élő keresztény közösségek hitének és erejének, továbbá hogy kiemelkedően jól és teljeskörűen mutatják be az északi és nyugati római provinciák egyedülálló, kora keresztény temetkezési művészetét és építészetét (Bezóky, 2013).

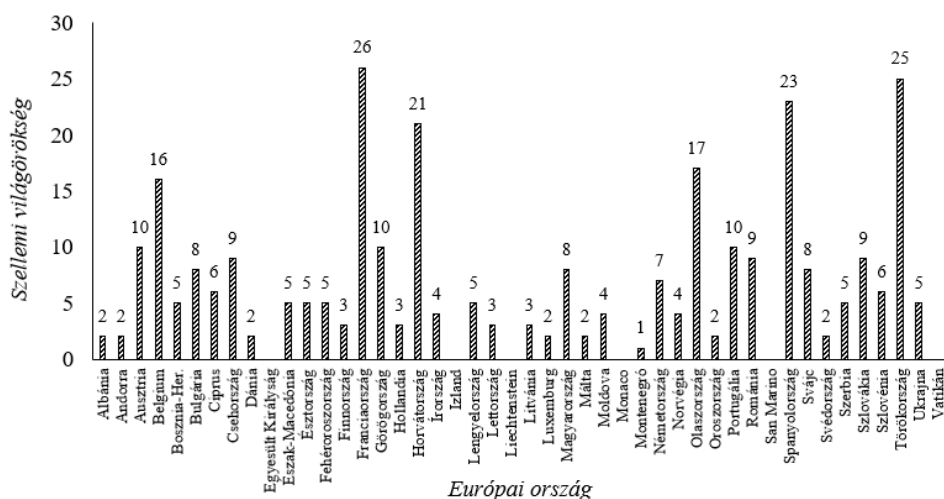
Fertő – Neusiedlersee kultúrtáj (2001): A Fertő tó térségében a történelem kezdete óta élt békében a természettel az ember. Történelmi, tájhasználati, gazdasági okok miatt itt nem kapott teret az intenzív földhasználat, a termőföld kizsákmányolása, ezzel a természeti értékek pusztítása (Dékány, 2011). Európa legnyugatibb sós vizű sztyeppei tava különleges flóra- és faunaállománya, a tájhoz szervesen illeszkedő föld- és tájhasználati módja, valamint kultúrtörténeti értékei, kastélyai által emelkedik ki Földünk vidékei közül (Illés, 2019).

Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj (2002): A történelmi borvidék Magyarország északkeleti részén, a Bodrog folyó mentén húzódó, természeti és kulturális értékekben kiemelkedően gazdag Zempléni-hegység déli részén elhelyezkedő kultúrtáj (Fejérdy–Tardy, 2014). A világ első zárt borvidéke, gazdag szőlőkultúrájú, földtörténeti örökségű, változatos, sokféle talajú, sajátos földrajzi fekvésű táj. Jó klímája, az aszúsodást eredményező botrytis cinerea, a sajátos mikroklímája pedig a pincékben érlelő cladosporium cellare életfeltétele. Itt találkozik a kaukázusi és a római borkultúra, sok nép és sok vallás települési öröksége (Dékány–Técsi, 2010).

3. Szellemi örökségek az Európai Unió tagországaiban

Az UNESCO 2003-ban fogadta el a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről szóló Egyezményt (az 1972-es Világörökség Egyezmény kiterjesztéseként), melyhez azóta számos állam – köztük az összes európai uniós tagállam – csatlakozott (1. táblázat). Az Egyezmény célja, hogy felhívja a figyelmet az élő közösségek tudásaként ma is tovább örökített kulturális megnyilvánulásokra. Fontos feladata a szellemi kulturális örökség megőrzése, az érintett közösségek szellemi örökségének tiszteletben tartása, az örökség jelentőségének tudatosítása helyi, nemzeti és nemzetközi szinten (Csonka-Takács, 2010). Jelenleg a szellemi kulturális örökségek száma 676, melyek 140 államból származnak. Európából eddig összesen 302 szellemi kulturális örökséget gyűjtöttek össze (4. ábra), ez az eddigi örökségek 45%-a. Az európai szellemi kulturális örökségek 76%-a (229) az Európai Unióban található, 17%-a (52) az EU tagjelölt országaiban, míg 7%-a (21) más európai országokban (1. táblázat).

Az Európai Unió kapcsán meg kell említenünk, hogy 2013 óta létezik az Európai Örökség cím is, melyet európai emlékhelyek, helyszínek, történelmi okmányok, alkotások, illetve közös európai vívmányok jelképeznek. Kritériumai némiképp eltérnek az UNESCO által odaítélt világörökségi cím kritériumaitól. Jelenleg eddig összesen 60 alkalommal ítelték oda, melyből példaképp szerepeljen itt a négy Európai Örökség címmel rendelkező magyarországi helyszín: Páneurópai Piknik Emlékpark, Liszt Ferenc Zeneakadémia, a Dohány utcai zsinagóga épületegyüttese, Szentendre élő öröksége (Internet 3).

4. ábra: Európa szellemi világörökségeinek száma, 2023

Forrás: Az UNESCO adatai alapján (<https://ich.unesco.org/en/lists>), saját szerkesztés

Összegzés

Amikor 1972-ben az UNESCO Világörökség Programját megalkották, a cél az volt, hogy bárhol is nyilvánítsanak egy adott helyszínt az emberiség kulturális vagy természeti örökségévé, az adott országnak vállalnia kell a helyszín megóvását, változatosan formában történő fenntartását, hogy mindaz tovább élő örökség maradjon. Bár sok idő eltelt a program elindítása óta, a cél még ma is mindig ugyanaz. A mai, modern kor egyik legjobban fejlődő iparága a turizmus, amely képes a világörökségek turisztikai hasznosításának lehetőségét kihasználni, s ezáltal kellő figyelmet irányítani az adott helyszínek fontosságára. A világ bármely országáról vagy tájáról beszéljünk, hatalmas presztízzsel bír, amikor az adott helyszínt a világörökség részévé nyilvánítják. Már csak azért is mondhatjuk ezt, mert jelenleg a világörökségi listán Földünk természeti

csodái és az emberi civilizációk fantasztikus alkotási szerepelenek. Az UNESCO Egyezményéhez a világ számos országa mellett az Európai Unió összes tagállama, köztük Magyarország is csatlakozott, mellyel felelősséget vállaltak az országuk területén levő világörökségi helyszínek védelmére. A világörökségi helyszínek közel fele Európában, ezen belül is az Európai Unióban található. A tagállamok felelőssége tehát hatalmas, hogy nemzeti örökségeik – legyen szó az országuk területén lévő természeti kincsről, épített örökségről vagy kulturális tradícióról –, melyek immár az emberiség egyetemes örökségévé is váltak, a jövő nemzedéke számára megismerhetőek maradjanak.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Bezóky A. szerk. (2013): *Világörökségi Helyszínek – Pécs*. Zsolnai Örökségkezelő Nonprofit Kft., Pécs.
- Csonka-Takács E. szerk. (2010): *UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
- Dékány T. (2011): *A Fertő tó és vidéke – Világörökség*. Corvina Kiadó Kft., Budapest.
- Dékány T.–Técsi Z. (2010): *A Tokaji borvidék – Világörökség*. Corvina Kiadó Kft., Budapest.
- Fejérdy T.–Pottyondy Á. (2017): *Ezer év jelenidő – A Pannonhalmi Bencés Főapátság és környezete*. In: Tardy J. szerk.: *Értéktörző Magyarország – Világörökségek, várományosok, nemzeti parkok*. Természet BÚVÁR Alapítvány. Budapest. 82–89.
- Fejérdy T.–Tahi-Tóth I. (2017): *Budapest ékessége, az ország szíve – A Duna-partok, a Várnegyed és az Andrássy út*. In: Tardy J. szerk.: *Értéktörző Magyarország – Világörökségek, várományosok, nemzeti parkok*. Természet BÚVÁR Alapítvány. Budapest. 22–39.
- Fejérdy T.–Tardy J. (2014): *A világörökség magyarországi kincsei*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen.
- Hapák J.–Sólymos Sz. (2008): *Pannonhalma*. Kossuth Kiadó. Budapest.
- Illés A. (2019): *Magyarország világörökségei*. Scolar Kiadó. Budapest.
- Nagy G. (2003): *Világörökségek Magyarországon*. Kossuth Kiadó Zrt. Budapest.
- Román A. (2003): *Hollókő*. In: Gáspár Zs. szerk.: *Magyar világörökség*. Officina '96 Kiadó. Budapest. 52–63.
- Schmidt E. (ford.) (1999): *Az emberiség kincsei – Természeti örökségünk – Tájak és természeti értékek az UNESCO védelmében*. Magyar Könyvklub. Budapest.
- Székely K. szerk. (2003): *Az Aggteleki-karszt barlangjai – Világörökség a föld mélyében*. Aggteleki Nemzeti Park, Jósavafő.
- Szilágyi G.–Aradi Cs. (2017): *Az emberiség egyetemes értéke – Hortobágyi Nemzeti Park – A Puszta*. In: Tardy J. szerk.: *Értéktörző Magyarország – Világörökségek, várományosok, nemzeti parkok*. Természet BÚVÁR Alapítvány. Budapest. 70–81.
- Varga K. (2002): *Világörökségünk – World Heritage Sites in Hungary*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Világörökség Magyar Nemzeti Bizottság Titkársága.
- Világörökségi helyszínek Magyarországon*. Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ. Budapest, 2014.

TOVÁBBI FORRÁSOK

Internet 1: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/>

Internet 2: <https://ich.unesco.org/en/lists>

Internet 3: <https://culture.ec.europa.eu/hu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-label>

SZERZŐI ADATOK

Dr. Lenkey Gábor PhD, adjunktus
Nyíregyházi Egyetem
Gazdálkodástudományi Intézet
lenkey.gabor@nye.hu